

До спеціалізованої вченої ради Д 26.236.03
в Інституті держави і права імені В.М. Корецького
за адресою: 01001, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора юридичних наук, доцента
Нестеровича Володимира Федоровича на дисертацію
Корнієнка Петра Сергійовича «Конституційна
правозахисна діяльність в Україні: теоретико-
методологічний аспект», подану на здобуття наукового
ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.02
– конституційне право; муніципальне право**

Дисертаційне дослідження Корнієнка Петра Сергійовича «Конституційна правозахисна діяльність в Україні: теоретико-методологічний аспект» присвячене вкрай актуальній конституційній проблемі, актуальність якої особливо посилюється з огляду: по-перше, на незавершеність утвердження національних правозахисних інституцій; по-друге, наявністю у складі України тимчасово-окупованих територій, на яких знаходиться значна частина громадян України; по-третє, поява в Україні великої кількості внутрішньо-переміщених осіб, які потребують додаткових механізмів захисту та підтримку з боку держави; і по-четверте, наявним збройним конфліктом в окремих районах та населених пунктах Донецької та Луганської областей.

Автор цілком вірно звернув увагу на те, що правозахисна діяльність, як об'єкт численних наукових досліджень про методи, механізми, форми і її суб'єктів, пройшли складний шлях від визнання за людиною її природних прав та пошуку механізмів їх утвердження та гарантування – до правозахисної діяльності, як спеціального виду конституційно-правової діяльності; від статично-процедурних, а іноді й формально-атрибутивних – до динамічно-процесуальних властивостей. При цьому, правозахисна діяльність отримує свій потужний розвиток одночасно із становленням конституціоналізму та практикою унормування прав і свобод людини, а також механізмів їх захисту в конституціях.

Про актуальність дисертаційного дослідження Корнієнко П.С. свідчить і те, що вона виконувалась у рамках реалізації Указу Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015 «Національна стратегія у сфері прав людини» та розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 року № 1393-р «Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року». Дисертаційна робота виконана в межах планової науково-дослідної теми Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України: «Конституційно-правове забезпечення контрольної діяльності суб'єктів публічної влади в Україні: проблеми теорії і практики» (номер державної реєстрації: 0117U002696).

Об'єктом дисертаційного дослідження Корнієнком П.С. визначено суспільні відносини, пов'язані з захистом конституційних прав і свобод людини та громадянина і реалізацією правозахисної функції суб'єктами конституційно-правових відносин, а предметом – теоретико-методологічні основи конституційної правозахисної діяльності в Україні. На підставі цього мета роботи полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні теоретико-методологічних основ конституційної правозахисної діяльності в Україні та пропозицій щодо удосконалення чинного конституційного законодавства у сфері утвердження та захисту прав і свобод людини і правозахисної практики, з урахуванням позитивного досвіду зарубіжних держав, насамперед держав-учасниць ЄС. З урахуванням об'єкту і предмету дослідження для досягнення його мети, дисертант сформулював 11 задач, що й обумовили структуру роботи та надали можливість дійти системних висновків при визначенні результатів і обґрунтуванні низки нових положень, які мають важливе значення для науки і практики конституційного права.

Структура дисертації характеризується цілісністю й логічною послідовністю, що у свою чергу наочно свідчить про системність представленого дослідження та обґрунтованість і достовірність наукових результатів. Дисертантом сформульовано власну методологію дослідження, в основу якої покладено системи філософсько-світоглядних, загальнонаукових

та спеціальних методів наукового пізнання природи конституційної правозахисної діяльності в Україні.

У першому розділі автор характеризує конституційні основи правозахисної діяльності: поняття, зміст і сутнісні ознаки, визначає методологію дослідження конституційних основ правозахисної діяльності та досліджує генезу конституційної правозахисної діяльності в Україні. Слушною є думка автора, що «рішення про необхідність застосування юридичних заходів впливу з метою досягнення цілей регулювання, можливе лише у межах конкретних процесуальних правил та процедур, що встановлені законом та підлягають обов'язковому виконанню. Недотримання суб'єктом правозастосування відповідних процесуальних норм, може спричинити до визнання рішення неконституційним або незаконним, а також інші негативні наслідки, зокрема і для посадової особи, яка допустила порушення процедури» (сторінки 55-56).

У другому розділі автор розкриває мету та цілі конституційної правозахисної діяльності, визначає систему конституційної правозахисної діяльності в Україні та встановлює межі конституційної правозахисної діяльності в Україні. Варто погодитися з науковою позицією автора, що система суб'єктів конституційної правозахисної діяльності в Україні представлена: 1) безпосередньо індивідуумами (громадянами України, особами без громадянства, іноземцями і ін.), які є носіями конституційних прав і свобод і оскаржують їх порушення; 2) Українським народом, корінними народами і національними меншинами України; 3) Українською державою, органами державної влади, їх посадовими особами; 4) територіальними громадами, органами місцевого самоврядування та їх посадовими особами; 5) громадянським суспільством та його інститутами; 6) інститутом адвокатури; 7) бізнесом – юридичними особами приватного права – суб'єктами господарської діяльності; 8) міжнародними правозахисними організаціями та ін. Коло цих суб'єктів постійно примножується.

У третьому розділі авторська увага охоплює питання про:

парламентський контроль як елемент системи конституційної правозахисної діяльності в Україні; правозахисну діяльність Президента України та Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади в Україні; судовий захист прав і свобод людини як форма конституційної правозахисної діяльності; конституційна правозахисна діяльність прокуратури в Україні; конституційний контроль в системі конституційної правозахисної діяльності в Україні. Варто відзначити думку автора, що «будь-яка модель омбудсмана базується на високому авторитеті особистості самого Уповноваженого. Специфічними особливостями української моделі, крім цього, полягає у тому, що на Уповноваженого покладається обов'язок у своїй незалежній та неупередженій діяльності в інтересах людини та громадянина керуватися Конституцією України, законами України, а також законами справедливості та власною совістю» (сторінка 215).

У четвертому розділі автором розглянуто питання щодо правозахисної діяльності інституту адвокатури в Україні та функціонування громадських правозахисних організацій як основного елементу громадянського суспільства в Україні. Досить обґрунтованим та важливим є твердження дисертанта, що «при здійсненні професійної діяльності адвокат має юридичні та етичні зобов'язання перед клієнтами, судом та іншими органами державної влади, з якими адвокат вступає у взаємини, виконуючи доручення клієнта, перед адвокатською спільнотою в цілому і колегами зокрема, перед суспільством, для якого існування неупередженої і незалежної професії є необхідною передумовою захисту прав і свобод людини і громадянина» (сторінка 306).

Вищезазначене свідчить про логічну послідовність дисертаційного дослідження Корнієнко П.С., використання в процесі дослідницької роботи принципу викладу матеріалу від загального до конкретного. Усі розділи, підрозділи та інші структурні частини роботи підпорядковані одній, чітко визначеній меті, що деталізується конкретними задачами, які поставив перед собою дисертант.

Структура роботи відповідає меті та задачам дослідження, дозволяє

здійснити теоретичне узагальнення і вирішення наукової проблеми конституційної правозахисної діяльності в Україні крізь призму теоретико-методологічного аспекту.

Результатам дисертаційного дослідження Корнієнко П.С. притаманний належний рівень наукової новизни, при цьому положення з різним ступенем наукової новизни містяться в кожному з розділів дисертації.

Переходячи до оцінки новизни викладених у дисертації основних положень, а також висновків та пропозицій слід відзначити, що у дослідженні автор поставив перед собою нерозроблені раніше задачі, розв'язання яких дозволило одержати нові наукові результати і виробити ряд новаторських пропозицій. Автором на основі опрацювання значного обсягу наукового та практичного матеріалу сформульовано низку висновків, які мають наукову новизну та належним чином обґрунтовані.

Серед елементів наукової та практичної новизни дисертації особливо треба відміти положення, висновки та пропозиції, які характеризуються новаторством, оригінальністю та підкреслюють авторську позицію Корнієнко П.С. щодо окремих аспектів проблеми конституційної правозахисної діяльності в Україні крізь призму теоретико-методологічного аспекту. До числа вказаних положень, висновків та пропозицій слід віднести:

– обґрунтування сутності і змісту категорії «конституційні основи правозахисної діяльності»;

– визначення конституційної правозахисної діяльності як цілеспрямованої правотворчої, правозастосовної та правосудної (судової) діяльності органів державної влади і органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, а також інститутів громадянського суспільства та бізнесу щодо захисту та поновлення закріплених у конституції та інших нормативно-правових актах прав і свобод людини;

– періодизація генезису конституційної правозахисної діяльності в Україні;

– обґрунтування висновку про системність правозахисної діяльності як самостійного виду конституційно-правових відносин, представлених системою взаємопов'язаних усталеними доктринальними і функціональними зв'язками об'єктів (система конституційних прав і свобод людини) і суб'єктів (громадяни; Українська держава; органи державної влади і органи місцевого самоврядування, їх посадові особи; громадянське суспільство та його інститути; бізнес та ін.);

– обґрунтування пропозиції щодо необхідності усунення дублювання функцій Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з іншими спеціалізованими омбудсманами, утвореними Президентом України і Кабміном, шляхом унормування повноважень парламентського омбудсмана;

– виявлення та систематизування основних правозахисних функцій Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, судів загальної юрисдикції, Конституційного Суду України, інших органів державної влади та інститутів громадянського суспільства, зокрема, громадських правозахисних організацій і рухів.

– формулювання пропозицій щодо удосконалення Конституції та законів України у частині завдань, принципів, методів, форм і суб'єктів конституційної правозахисної діяльності. Зокрема, дисертантом запропоновано доповнити статтю 21 Конституції України новим абзацом наступного змісту: *«Держава визнає пріоритет правозахисної діяльності та сприяє її реалізації»*.

Отримані під час написання дисертаційної роботи висновки є обґрунтованими, сформульовані положення базуються на вагомому емпіричному матеріалі. Дисертантом опрацьована значна кількість наукових робіт з обраної теми, а також великий масив нормативно-правових джерел, що забезпечило високий науковий рівень даного дисертаційного дослідження. Список використаних джерел налічує 619 найменувань.

Практичне значення одержаних Корнієнком П.С. результатів визначається їх спрямованістю на розв'язання актуальних проблем

конституційного та муніципального права України. Зокрема, основні результати дисертаційного дослідження Корнієнка П.С. були враховані і використані:

1) Комітетом Верховної Ради України VIII скликання з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин у частині формування законодавчих основ захисту прав і свобод людини та громадянина й здійснення правозахисної діяльності (акт впровадження № 04-218/16-154(43584) від 05.03.2019 р.);

2) Науково-дослідним центром судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України для посилення правозахисного складника судово-експертної діяльності та врахування в проекті Стратегії розвитку Центру на 2020-2025 роки (довідка № 26/1-1-17/132 від 16.04.2019 р.);

3) Національною академією статистики, обліку та аудиту при викладанні правових дисциплін з метою удосконалення правозахисної підготовки майбутніх фахівців-економістів (акт впровадження № 673 від 02.07.2019 р.);

4) Секретаріатом Кабінету Міністрів України при формуванні правових засад утвердження та захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина (акт впровадження № 29751/0/2-19 від 12.11.2019 р.);

5) Посольством Швейцарії в Україні для наукового забезпечення діяльності Посольства у правозахисній сфері (акт впровадження від 20.08.2019 р.);

6) Правозахисною громадською організацією «Український інститут з прав людини» для теоретико-методологічного забезпечення правозахисної діяльності Громадської організації «Український інститут з прав людини» (акт впровадження від 30.09.2019 р.).

Опубліковані Корнієнком П.С. наукові праці повністю відображають зміст наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у даному дисертаційному дослідженні. Основні положення та висновки

дисертаційного дослідження викладені в 40 наукових працях, зокрема, в одній індивідуальній монографії, у 23 статтях, опублікованих у фахових виданнях України з юридичних наук, з яких 14 включені до міжнародних наукометричних баз та 3 статтях у наукових періодичних виданнях інших держав, а також у 13 тезах доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та семінарах.

Автореферат дисертації Корнієнка П.С. повно та адекватно відтворює основні положення та висновки дисертації. Їх зміст і положення, що є предметом захисту, ідентичні. Як дисертація, так і її автореферат виконані з дотриманням вимог сучасного українського ділового мовлення. Дисертація має практичне значення, про що свідчать розміщені у додатках до неї акти про впровадження у практичну діяльність основних наукових розробок автора, які були підготовлені за результатами написання цієї дисертаційної роботи.

Водночас, як і будь-яке інше дисертаційне дослідження, робота Корнієнка П.С. містить окремі дискусійні положення, які можуть стати підґрунтям для виокремлення деяких побажань чи запитань.

1. Деякою дискусійною є думка дисертанта, що права, свободи та інтереси особи – це «зафіксовані в нормативно-правових актах соціальні можливості особи як індивіда, що передбачають володіння та користування певним благом з метою задоволення особистих інтересів» (сторінка 47). Так, дійсно закріплення прав, свобод та інтересів особи в нормативно-правових актах є важливою гарантією для їх реалізації та захисту у випадку порушення, водночас сам факт закріплення не завжди є актом для появи певних прав і свобод, особливо коли мова йде про природні права людини, які обумовлені насамперед біосоціальною сутністю індивіда.

2. У дисертації чітко простежується, що правозахисна діяльність стосується не лише порушених прав і свобод людини, але й також порушених інтересів особи. Однак у роботі я так і не знайшов відповідь на питання – правозахисний механізм прав і свобод та інтересів є однаковим, чи все ж таки захист порушених інтересів має свої особливості? Якщо що ж різниця є, то в

чому полягає саме особливість захисту порушених інтересів особи порівняно з порушеними правами та свободами людини?

3. У дисертації автором використовується два таких терміни як «державні органи» (сторінки 25, 40, 41, 49, 55 і так далі) та «органи державної влади» (сторінки 4, 6, 9, 54, 57 і так далі), однак не зрозуміло є позиція автора щодо використання цих термінів – вони вживаються ним як синонімічні чи все-таки як різні за значенням терміни?

4. При розкритті правозахисної діяльності автором слушно звертається увага на міжнародні стандарти в галузі прав людини та їхню роль у правозахисній діяльності. Водночас, дисертантом при аналізі міжнародних стандартів в галузі прав людини взагалі не виокремлюються так звані документи «м'якого права» (англ. Soft law), які вирішують велике коло складних та важливих питань, щодо яких поки що відсутня політична воля суб'єктів міжнародного права щодо надання їм загальнообов'язкового характеру в формі ратифікованих міжнародних договорів, які також прийнято іменувати документами «жорсткого права» (англ. Hard law). Тому хотілося б почути на захисті думку дисертанта щодо зазначеного питання.

5. У дисертації лише коротко згадується на сторінках 101-102 щодо необхідності посилення захисту прав осіб, які проживають на тимчасово окупованій території України. Водночас, реалії сьогодення, як на мій погляд, і я з цим стикнувся особисто, вимагають приділення значно більшої уваги питанню правозахисної діяльності громадян, які залишилися на тимчасово окупованій території України, та громадян, які виїхали на підконтрольну частину території та отримали статус «внутрішньо переміщеної особи», а їх кількість становить за даними Міністерства соціальної політики понад 1,5 млн. осіб. Тим більше, невирішених проблем нормативно-правового характеру щодо захисту прав і свобод зазначених громадян більше ніж достатньо.

Разом з тим, зазначені зауваження та побажання мають дискусійний та рекомендаційний характер і в цілому не впливають на загальну високу позитивну оцінку дисертаційного дослідження Корнієнка П.С., яке

підготовлено на тему «Конституційна правозахисна діяльність в Україні: теоретико-методологічний аспект». Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно, всі сформульовані в ньому положення та висновки обґрунтовані на базі особистих досліджень автора.

За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю та достовірністю, науковою і практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертантом наукових працях, а також за оформленням дисертація відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук і встановлені у пунктах 9, 10, 12 та 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (з наступними змінами), а також основним вимогам чинного законодавства щодо дисертацій та авторефератів дисертацій.

На підставі вищевикладеного вважаю, що дисертація «Конституційна правозахисна діяльність в Україні: теоретико-методологічний аспект» є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові теоретично обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують важливу наукову проблему конституційної правозахисної діяльності в Україні крізь призму теоретико-методологічного аспекту, а автор дисертації – Корнієнко Петро Сергійович за результатами і на підставі публічного захисту в установленому порядку, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри
державно-правових дисциплін
Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка
25.11.20

Підпис В.Ф. Нестеровича
засвідчує
професор

В.Ф. Нестерович

Велишев Кім